

EXTERNÉ DETERMINANTY RODINNÝCH PODNIKOV NA SLOVENSKU

Mária Moresová, Mariana Sedliačiková

ABSTRACT

Family business is globally gaining increasing importance, and it can also be considered as the most natural and the oldest form of business. The main objective of this paper was to identify key external determinants that affect family businesses in Slovakia, which belong to the category of micro, small and medium enterprises. When examining the theoretical knowledge, an attention was paid to the analysis of the current state of family business in Slovakia. In the empirical survey, a questionnaire was used as a method for investigation the solving issue in practice. The key external determinants were identified from the results of the survey that influence the growth and sustainability of family businesses in Slovakia.

KEY WORDS

Family business. External determinants. Business environment. Small and medium businesses.

JEL CLASSIFICATION

H23, H59, K29, M29.

ÚVOD

Rodinné podniky (RP) majú významnú úlohu v národnom hospodárstve všetkých vyspelých krajín. Vytváranie nových, udržanie existujúcich rodinných podnikov a ich trvalý rozvoj by sa mali stať kľúčovou prioritou všetkých štátov. Tieto podniky výrazne prispievajú k tvorbe bohatstva, poskytujú značné množstvo pracovných príležitostí, významnou mierou sa podieľajú na využívaní ľudských zdrojov (Audretsch et al., 2013; Solomon, 2015). Podľa Family Firm Institute (2016), RP tvoria dve tretiny všetkých podnikov po celom svete a vytvárajú viac ako 70 % svetového HDP ročne.

Aj napriek všetkým ich výhodám, rodinné podnikanie na Slovensku je stále nedocenené. Jedným z dôvodov je aj skutočnosť, že tento typ podnikania nemá dlhú tradíciu a bohužiaľ podniky, ktoré vlastní a spravuje jedna rodina niekoľko generácií, prakticky na Slovensku neexistujú. Je to dôsledok skutočnosti, že súkromné podniky v bývalom Československu boli znárodnené a po druhej svetovej vojne sa stali štátnymi spoločnosťami (Hnátek et al., 2014).

V skutočnosti, ako uvádza Belanová (2014), množstvo RP na Slovensku začalo svoju činnosť počas prvej vlny privatizácie v roku 1989. Avšak zatiaľ čo v minulosti boli RP vnímané ako najslabší typ podnikov, v súčasnosti získavajú na význame. Stali sa dôležitou skupinou podnikov v kategórii malých a stredných podnikov, čo potvrdzujú aj výskumy autorov ako Hudáková et al. (2015), Solomon (2015) a Evert et al. (2016). RP sa vyznačujú viacerými špecifikami, ktoré ich výrazne odlišujú od nerodinných malých a stredných podnikov.

1 TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

Rodinné podniky patria medzi najstaršiu formu podnikania na svete. Aj napriek tomu, ani v odbornej literatúre neexistuje všeobecne akceptovaná definícia rodinných podnikov, či už v rozvinutých trhových ekonomikách alebo bývalých socialistických krajinách. Zatiaľ čo niektoré štáty, ako napríklad Česká republika, Rakúsko, Španielsko či Nemecko majú v legislatíve zadefinované RP, stále patria medzi výnimky (Strážovská et al., 2016).

V roku 2012 sa aj v Národnej rade SR prerokovávala iniciatíva vytvorenia novej formy podnikania na Slovensku, a to v podobe tzv. rodinných podnikov. Cieľom predkladateľa návrhu bolo podporiť rodiny aj v tých najchudobnejších regiónoch s najvyššou nezamestnanosťou. Táto téma sa prerokovávala aj preto, že v čase ekonomickej krízy sa ukázala sila rodinných podnikov, ktoré v nemeckých spolkových krajinách sú také úspešné. V navrhovanom zákone pre Slovensko bolo rodinné podnikanie definované ako „*podnikateľská činnosť, na ktorej sa priamo zúčastňuje viac ako jeden člen rodiny, pričom členovia rodiny majú v podniku majoritný majetkový podiel a manažérsku kontrolu.*“ Zároveň boli definované tri možné formy rodinného podnikania: rodinná živnosť, rodinná farma a rodinná obchodná spoločnosť. Žiaľ, predkladaný návrh podporu vlády nezískal (Belanová, 2014; Strážovská et al., 2016).

V súčasnej legislatíve Slovenskej republiky, ako zdôrazňujú Hudáková et al. (2015) a Mucha et al. (2016), neexistuje právne vymedzenie pojmu rodinné podnikanie. Samozrejme to neznamená, že na Slovensku RP neexistujú, prípadne, že členovia slovenských rodín spolu nepodnikajú. Aj u nás existujú RP a rodiny, ktoré podnikajú len na základe všeobecne platnej legislatívy bez špecifických podmienok na podporu podnikania. RP v SR väčšinou patria do kategórie mikro, malých a stredných podnikov. Vzhľadom na nejestvujúcu osobitnú úpravu rodinného podnikania sa riadia Obchodným zákonníkom, prípadne Živnostenským zákonom.

1.1 Podnikateľské prostredie

Autori Nandakumar et al. (2010) a Kloviené (2012) upozorňujú na skutočnosť, že všetky mikro, malé a stredné podniky, či už sú rodinné alebo nie, realizujú podnikanie v konkrétnom podnikateľskom prostredí. Už Adam Smith konštatoval, že aby mohli podnikatelia podnikat', potrebujeme vhodné prostredie, ktoré nekladie prekážky pre podnikateľské aktivity, k čomu potrebujeme slobodný trh, aby sme mohli využiť príležitosti na podnikanie (Kuzmišinová, 2013). V širšom zmysle podnikateľské prostredie (PP) odráža kvalitu podmienok hospodárstva a predpokladov pre ekonomickú činnosť subjektov podnikania (Kuzmišin, 2009).

Nandakumar et al. (2010) a Kloviené (2012) sa zhodujú, že PP možno rozdeliť na dve časti – externé a interné prostredie. Externé podnikateľské prostredie je tvorené dvoma úrovňami. Prvou je makroprostredie, ktoré niektorí autori (Kuzmišin, 2009; Kuzmišinová, 2013) označujú aj ako globálne prostredie. Hlavným dôvodom je skutočnosť, že PP na makro úrovni sa líši nielen medzi jednotlivými regiónmi, ale aj krajinami. Jednotlivé zložky makroprostredia (ekonomické, politické, právne, demografické, sociálno-kultúrne, ekologické, technologické a informačné) zásadne ovplyvňujú podnikateľské subjekty, ale oni ho ovplyvniť nemôžu - musia ho plne rešpektovať a prispôbiť sa mu.

Druhou úrovňou PP je mikroprostredie. Podľa Juričkovej et al. (2006), pod mikroprostredím rozumieme všetky subjekty (skupiny alebo jednotlivcov), ktoré priamo, resp. nepriamo ovplyvňujú činnosť podniku (tzn. predovšetkým odberatelia, dodávatelia, sprostredkovatelia, konkurenti a ostatní podnikatelia). Z vyššie uvedeného vyplýva, že determinovať externé podnikateľské prostredie nie je jednoduchou úlohou a nakoľko ho rodinné podniky nemôžu ovplyvniť je nutné venovať mu zvýšenú pozornosť.

2 CIEĽ A METÓDY

Cieľom tohto príspevku je identifikovať kľúčové externé determinanty, ktoré ovplyvňujú mikro, malé a stredné RP na Slovensku. Metodika príspevku pozostáva zo štyroch etáp. V prvej etape riešenia bolo potrebné na základe analýzy sekundárnych zdrojov realizovať literárnu rešerš domácich a najmä zahraničných autorov. V tejto etape boli použité metódy vedeckej práce ako sumarizácia, syntéza poznatkov a metódy analógie a dedukcie. Druhá etapa bola zameraná na analýzu primárnych zdrojov získaných realizáciou empirického prieskumu, metódou dopytovania. Dotazník bol zameraný na zisťovanie kľúčových externých determinantov, ktoré obmedzujú rozvoj RP na Slovensku. Údaje dotazníkového prieskumu boli vyhodnotené popisným spôsobom, číselne a graficky. V tretej etape boli získané poznatky

porovnávané s odporúčaniami inštitúcií zameraných na RP, medzi ktoré patrí aj Európska komisia. Tretiu etapu bolo možné realizovať za využitia vedeckých metód ako analýza a komparácia. V záverečnej etape boli pomocou analógie, dedukcie a sumarizácie poznatkov definované teoretické a praktické prínosy realizovaného prieskumu.

2.1 Zber dát a výskumná vzorka

Východiskom pre získanie poznatkov o externých determinatoch, ktoré ovplyvňujú podnikanie slovenských RP bolo uskutočnenie empirického prieskumu. Nakoľko neexistuje jednotná definícia RP vo svete a zároveň pojem rodinné podnikanie nie je v slovenskej legislatíve definovaný, bola prebratá definícia RP, ktorú odporúča Európska únia. To znamená, že za RP bol považovaný taký, ktorý je charakteristický aspoň jedným z nasledujúcich znakov (Mandl, 2008): jeden člen rodiny alebo viacerí založili (získali) podnik a majú v ňom väčšinové (resp. úplné) rozhodovacie práva, podnik vlastní manžel/manželka, rodičia, deti alebo potomkovia priamych dedičov, najmenej jeden člen rodiny (resp. príbuzný) sa podieľa na riadení alebo správe podniku, v prípade akciových spoločností platí, že jedna rodina vlastní aspoň 25 % hlasovacích práv.

Dotazník bol rozoslaný 834 podnikom, ktoré podnikajú na území SR. Dotazníky boli rozosielané elektronicky prostredníctvom internetu. Vrátilo sa 293 vyplnených dotazníkov (čo predstavuje návratnosť 35,13 %). Z 293 podnikov, ktoré sa aktívne zapojili do prieskumu iba 228 spĺňalo podmienku definície rodinného podniku, tzn. návratnosť 27,34 %. Dotazník bol štruktúrovaný do troch základných častí, ako je uvedené nižšie:

Časť A – 2 otázky: Identifikovanie rodinných podnikov (A1 – A2).

Časť B – 6 otázok: Základná charakteristika rodinných podnikov (B1 – B6).

Časť C – 2 otázky: Externé prostredie rodinných podnikov na Slovensku (C1 – C2).

Otázky v časti A boli zamerané na identifikovanie RP medzi mikro, malými a strednými podnikmi, ktoré podnikajú na Slovensku. Následne v časti B sa skúmali základné charakteristiky identifikovaných rodinných podnikov. V poslednej časti dotazníkového prieskumu sa pozornosť venovala problematike externých determinantov. Otázka bola rozdelená na jednotlivé determinanty patriace do oblastí makroprostredia a mikroprostredia podnikateľských subjektov.

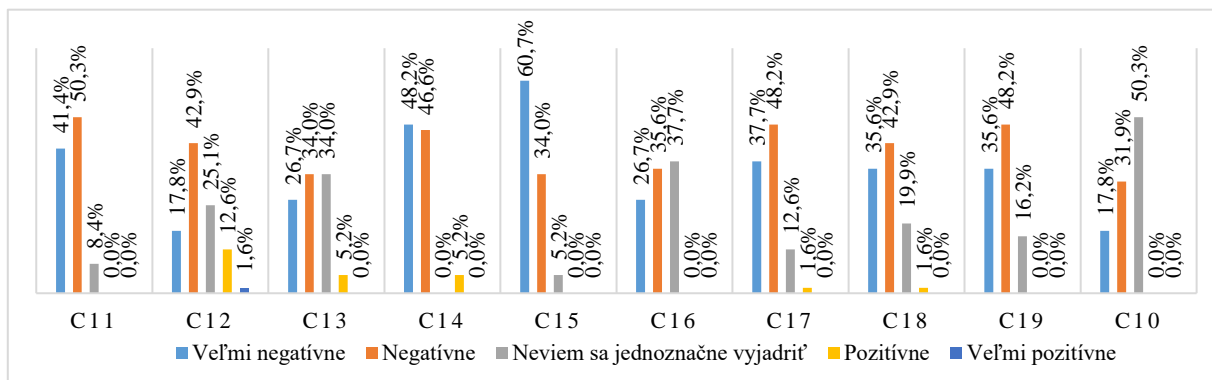
3 VÝSLEDKY A DISKUSIA

V nasledujúcej časti sú prezentované výsledky dotazníkového prieskumu zameraného na identifikovanie externých determinantov mikro, malých a stredných rodinných podnikov.

Prieskumu sa zúčastnilo celkovo 228 rodinných podnikov, pričom 191 z nich patrí do skupiny mikro RP, 33 medzi malé a 4 stredné RP. Na základe otázky zameranej na identifikáciu

RP, až 80,4 % opýtaných sa stotožňuje s tvrdením, že jeden člen rodiny alebo viacerí založili, resp. získali podnik a majú v ňom väčšinové alebo úplné rozhodovacie práva. Nakoľko respondenti v tejto otázke mohli označiť viacero odpovedí súčasne, druhým najčastejším charakteristickým znakom RP bola skutočnosť, že najmenej jeden člen rodiny (resp. príbuzný) sa podieľa na riadení alebo správe podniku. Pre 25 % respondentov je charakteristickým znakom, že podnik vlastní manžel/manželka, rodičia, deti alebo potomkovia priamych dedičov. Avšak, iba 1,8 % respondentov, ktorí podnikajú pod právnou formou akciovej spoločnosti spĺňajú kritérium, že jedna rodina vlastní aspoň 25 % hlasovacích práv v podniku. Zaujímavou skutočnosťou je, že 37,5 % opýtaných chce prenechať podnik rodinným príslušníkom (potomkom). Podľa dĺžky pôsobenia rodinných podnikov na trhu je možné konštatovať, že 50 % RP existuje na trhu 16 až 25 rokov. Na druhej strane 33,9 % RP podniká na slovenskom trhu šesť až pätnásť rokov. Iba 8,9 % RP existuje jeden až päť rokov a 7,1 % RP existuje už viac ako 26 rokov. Menej ako rok na slovenskom trhu nepodniká žiadny RP.

Graf 1 znázorňuje akou mierou ovplyvňujú vybrané externé determinanty makroprostredia podnikanie mikro RP. Podľa výsledkov prieskumu, vysoká štátna byrokracia a vysoké daňovo-odvodové zaťaženie predstavujú faktory, ktoré najnegatívnejšie ovplyvňujú celkovo až 94,9 % mikro RP. Medzi ďalšie determinanty, ktoré považujú mikro RP za negatívne pre ich podnikanie patria: legislatívna nestabilita (91,4 %), nízka vymožitelnosť práva (86,1 %) a administratívne zaťaženie (83,9 %). Na druhej strane iba 14,5 % mikro RP pozitívne vníma súčasnú hospodársku situáciu v štáte. Ostatné externé determinanty makroprostredia, ktoré boli predmetom skúmania, znázorňuje nasledujúci graf.

Graf 1 Determinanty makroprostredia mikro RP

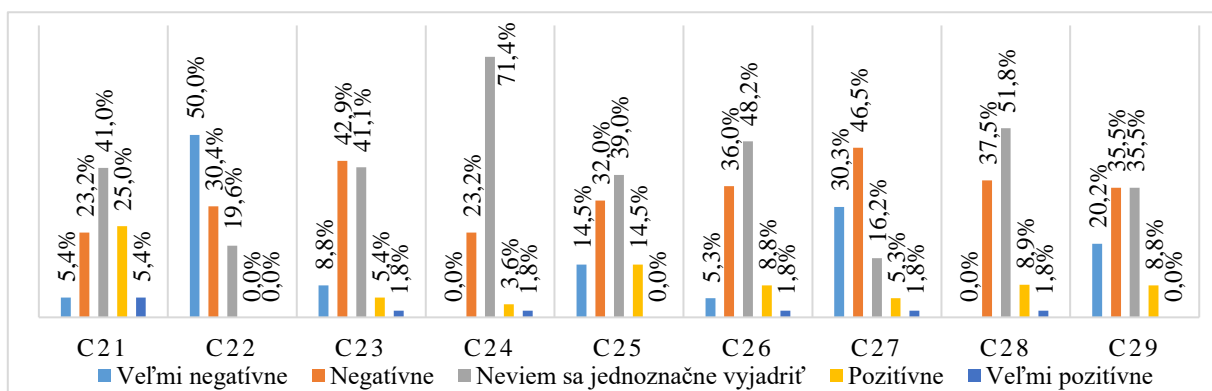
Prameň: Vlastné spracovanie podľa výsledkov empirického prieskumu.

Poznámka autora: C11 – legislatívna nestabilita, C12 – súčasná hospodárska situácia v štáte, C13 – súčasný legislatívny rámec podnikania, C14 – daňovo-odvodové zaťaženie, C15 – štátna byrokracia, C16 – absentujúca úprava RP, C17 – nízka vymožitelnosť práva, C18 – nízka podpora RP, C19 – administratívne zaťaženie, C20 – ťažší prístup k finančným prostriedkom od externých subjektov.

Malé RP, v oblasti externých determinantov makroprostredia, považujú taktiež vysokú štátnu byrokraciu a vysoké daňovo-odvodové zaťaženie za najnegatívnejšie faktory pre ich podnikanie (93,6 %). Celkovo je možné konštatovať, že vybrané determinanty makroprostredia ovplyvňujú malé RP skôr negatívne, tzn. vnímajú ich ako prekážky pre svoje podnikanie. Napríklad legislatívnu nestabilitu vníma negatívne 90,1 % malých RP, nízku vymožitelnosť práva (84,9 %), administratívne zaťaženie (82,8 %), nízku podporu rodinných podnikov (77,6 %) a absentujúcu úpravu rodinného podnikania (61,5 %).

Podobne ako mikro a malé RP aj stredné RP, z oblasti externých determinantov makroprostredia, vnímajú najnegatívnejšie vysokú štátnu byrokraciu a vysoké daňovo-odvodové zaťaženie (97,2 %). Medzi ďalšie determinanty, ktoré ich negatívne ovplyvňujú zaradili legislatívnu nestabilitu (93,6 % stredných RP), nízku vymožitelnosť práva (88,2 %), administratívne zaťaženie (86 %), nízku podporu rodinných podnikov (80,6 %) a absentujúcu úpravu RP (63,9 %).

V druhej otázke, tejto časti prieskumu, boli skúmané vybrané determinanty, ktoré ovplyvňujú mikroprostredie (resp. užšie externé PP) rodinných podnikov. Nakoľko aj v tejto otázke sa odpovede (ako aj poradie) vplyvu externých determinantov zhodovalo, sú prezentované súhrnné výsledky za celú skupiny mikro, malých a stredných RP. Ako vyplýva z grafu 2, až 80,4 % RP považuje vysoký stupeň korupcie za najnegatívnejší determinant. Medzi ďalšie faktory, ktoré považujú RP za negatívne pre ich podnikanie sú: zlá platobná morálka odberateľov (76,8 %), konkurencia veľkých zahraničných podnikov (55,7 %), nedostatok kvalifikovanej pracovnej sily (51,7 %), konkurencia domácich podnikov (46,5 %). Z hľadiska veľkostnej štruktúry rodinných podnikov, všetky vnímajú pozitívne stupeň rozvoja odvetvia, v ktorom pôsobia. Celkovo sa na tom zhodlo 30,4 % respondentov.

Graf 2 Determinanty mikroprostredia ovplyvňujúce RP

Prameň: Vlastné spracovanie podľa výsledkov empirického prieskumu.

Poznámka autora: C21 – stupeň rozvoja odvetvia, v ktorom podnik pôsobí, C22 – vysoký stupeň korupcie, C23 – nedostatok kvalifikovanej pracovnej sily, C24 – neznalosť zahraničného trhu na rozšírenie podnikania, C25 – konkurencia domácich (slovenských) podnikateľov na trhu, C26 – problémy s dodávateľmi, C27 – zlá platobná morálka odberateľov (zákazníkov), C28 – nezáujem zákazníkov o ponúkaný tovar/služby, C29 – konkurencia veľkých zahraničných podnikov na SR trhu.

Zhrnutím dotazníkového prieskumu boli sformulované nasledovné závery. Nesporne na Slovensku existujú RP, ktoré sú skryté z dôvodu nejestvujúcej legislatívnej úpravy tohto typu podnikania. Zahraničné prieskumy (Mandl, 2008; Solomon, 2015; Hnátek et al., 2014) potvrdzujú dominantné postavenie RP v jednotlivých ekonomikách. Z realizovaného prieskumu vyplynulo, že 77,8 % mikro, malých a stredných podnikov (MMaSP), ktoré sa zúčastnili prieskumu, spĺňalo definíciu RP. To indikuje ich dominantné postavenie v tejto skupine podnikov. Slovenské RP zároveň prejavili záujem prenechať podnik svojim nástupcom, čo viacero zahraničných autorov považuje za typický znak RP (Nandakumar et al., 2010; Evert et al., 2016). Súčasnú externú PP vnímajú slovenské RP ako prekážku pre ich podnikanie. Determinanty makroprostredia ako vysoká štátna byrokracia, vysoké daňovo-odvodové zaťaženie, legislatívna nestabilita, nízka vymožitelnosť práva a administratívne zaťaženie označili všetky skúmané RP z kategórie MMaSP za najväčšie prekážky pre ich podnikanie. Aj kolektív autorov Conorto et al. (2014) poukazuje na slabiny slovenského podnikateľského prostredia prostredníctvom tzv. indexov podnikateľského prostredia. Medzi prioritné opatrenia, ktoré by nesporne pomohli zlepšiť podnikateľské prostredie v SR patrí znižovanie administratívneho zaťaženia, zlepšenie vymožitelnosti práva a v druhom rade taktiež znižovanie daňového zaťaženia, zjednodušenie platenia daní a zamestnávania ľudí. Súčasne tak v Zelenej knihe európskej únie (2018) sa uvádza, že slovenské PP má vážne nedostatky. Okrem už vyššie spomínaných determinantov bola medzi nimi aj vysoká štátna byrokracia. V oblasti mikroprostredia boli prostredníctvom prieskumu identifikované najkritickejšie determinanty, ktoré ovplyvňujú mikro, malé a stredné RP a to predovšetkým vysoký stupeň korupcie, zlá platobná morálka odberateľov, konkurencia veľkých zahraničných podnikov, nedostatok kvalifikovanej pracovnej sily a konkurencia domácich (slovenských) podnikov. Vysoký stupeň korupcie úzko súvisí s nízkou vymožitelnosťou práva. Zároveň tak nedostatok kvalifikovanej pracovnej sily pociťujú všetky podniky, nakoľko na konci roka 2017 boli vypísané pracovné ponuky na štvrt' milióna voľných pracovných pozícií (Úrad vlády SR, 2018). Konkurenciu veľkých zahraničných podnikov vnímajú slovenské RP negatívnejšie ako iné slovenské konkurenčné podniky. V súčasnosti Úrad vlády SR (2018) zdôrazňuje, že

vzhľadom na otvorenosť slovenskej ekonomiky nie je možné zamedziť podnikaniu veľkých zahraničných podnikov na našom území. Z daných zistení je možné konštatovať, že súčasné slovenské externé podnikateľské prostredie predstavuje skôr prekážku pre podnikanie RP. Medzi závažné nedostatky zároveň patrí aj skutočnosť, že tejto forme podnikania sa na Slovensku nevenuje osobitná pozornosť.

ZÁVER

Rodinné podnikanie si nesporne zaslúži vyššiu pozornosť, a to najmä zo strany národných vlád, ktoré by mali primeranými nástrojmi podporovať vytváranie nových a udržanie už existujúcich rodinných podnikov. Je dôležité, aby RP nezostávali skryté medzi kategóriou mikro, malých a stredných podnikov (resp. veľkých podnikov) a bola im venovaná osobitná pozornosť. Súčasne je dôležité, aby bola prijatá jednotná definícia rodinného podnikania vo svete, ktorá by pomohla nielen týmto podnikom, ale zároveň aj vedeckým pracovníkom precíznejšie preskúmať oblasť rodinného podnikania.

POĎAKOVANIE

Príspevok je čiastkovým výsledkom projektu VEGA MŠ SR č. 1/0010/17.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

AUDRETSCH, D., HÜLSBECK, M., LEHMANN, E. 2013. Families as active monitors of firm performance. [online]. 2013. In *Journal of family Business Strategy*, roč. 4, 2013, č. 2. ISSN 1877-8585, s. 188-130. [cit. 2018-02-18]. Dostupné na internete: <<https://www.sciencedirect.com>>.

BELANOVÁ, K. 2014. Prehľad relevantných otázok o rodinnom podnikaní. [online]. 2014. In *Ekonomické spektrum*, roč. 9, 2014, č. 1. ISSN 1336-9105, s. 4-10. Dostupné na internete: <<http://www.spektrum.caesar.sk>>.

CARR, J. C., HMIELESKI, K. M. 2015. Differences in the outcomes of work and family conflict between family – and nonfamily businesses: An examination of business founders. [online]. 2015. In *Entrepreneurship Theory & Practice*, roč. 39, 2015, č. 6. ISSN 1540-6520, s. 1413-1432. [cit. 2018-02-18]. Dostupné na internete: <<http://journals.sagepub.com>>.

CONORTO, E., DLHOPOLČEK, J., KOPEČNÝ, P. et al. 2014. Analýza, monitor kvality podnikateľského prostredia v SR a konkurencieschopnosť ekonomiky. 1. vydanie. Bratislava : Centrum vzdelávania MPSVR SR, 2014. 139 s. ISBN 978-80-89757-18-3.

EVERT, R., MARTIN, J. A., McLEOD, M. S. et al. 2016. Empirics in Family Business Research: Progress, Challenges, and the Path Ahead. [online]. 2016. In Family Business Review, roč. 29, 2016, č. 1. ISSN 1741-6248, s. 17-43. [cit. 2018-02-18]. Dostupné na internete: <<http://journals.sagepub.com>>.

Family Firm Institute. Global data points. [Online] 2016. [cit 2018-02-18]. Dostupné na internete: <http://www.ffi.org/page/globaldatapoints>.

HNÁTEK, M., HNÁTKOVÁ, M. 2014. Family business in the light of the corpus and the Czech law. [online]. 2014. In Acta academica Karviniensia, roč. 14, 2014, č. 3. ISSN 1212-415X, s. 49-58. [cit. 2018-02-18]. Dostupné na internete: <<http://aak.cms.opf.slu.cz>>.

HUDÁKOVÁ, M. MIŽIČKOVÁ, J. VÁLKOVÁ, D. et al. 2015. Rodinné podnikanie. 1. vydanie. Bratislava : Wolters Kluwer, 2015. 164 s. ISBN 978-80-8168-207-0.

JURIČKOVÁ, V., BRZICA, D., KAČÍRKOVÁ, M. et al. 2006. Podnikateľské prostredie a firemné stratégie. 1. vydanie. Bratislava : Ekonomický ústav Slovenskej akadémie vied, 2006. 172. ISBN 80-7144-154-6.

KLOVIENĚ, L. 2012. Institutional factors as criteria for business environment identification. [online]. 2012. In Economics and Management, roč. 17, 2012, č. 4. ISSN 2029-9338, s. 1245-1251. [cit. 2018-02-18]. Dostupné na internete: <<http://ecoman.ktu>>.

KUZMIŠIN, P. 2009. The Quality of Business Environment and its Effect on the Competitiveness of a Business. [online]. 2009. In Journal of Competitiveness, roč. 1, 2009, č. 1. ISSN 1804-1728, s. 42-55. [cit. 2018-02-18]. Dostupné na internete: <<http://www.cjournal.cz/files/5.pdf>>.

KUZMIŠINOVÁ, V. 2013. Business Environment of Slovakia in the Context of Evaluation of International institutions and indices. [online]. 2013. In Economics Management Innovation, roč. 5, 2013, č. 2. ISSN 1804-1299, s. 17-25. [cit. 2018-02-18]. Dostupné na internete: <<http://emi.mvso.cz>>.

MANDL, I. 2008. Overview of family business relevant issues. [online]. 2008. In Study of Austrian institute for SME Research. [cit. 2018-02-18]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/overview_of_FB.pdf>.

MUCHA, B., PERÁČEK, T., STRÁŽOVSKÁ, Ľ. 2016. Rodinné podniky na Slovensku. [online]. 2016. [cit. 2018-02-18]. Dostupné na internete: <<http://www.opf.slu.cz>>.

NANDAKUMAR, M. K., GHOBADIAN, A., O`REGAN, N. 2010. Business-level strategy and performance: The moderating effects of environment and structure. [online]. 2008. In Management Decision, roč. 48, 2010, č. 6. ISSN 0025-1747, s. 907-939. [cit. 2018-02-18]. Dostupné na internete: <<http://centaur.reading.ac.uk>>.

SOLOMON, G. 2015. Entrepreneurship in family firms, business families, and family business groups. 2015. In Journal of Small Business Management, roč. 54, 2015, č. 1. ISSN 0047-2778, s. 386-393.

STRÁŽOVSKÁ, Ľ., JANČÍKOVÁ, E. 2016. Importance of family business for EU economies. [online]. 2016. In Actual Problems of Economics, roč. 8, 2016, č. 182. ISSN 1993-6788, s. 33-40. [cit. 2018-02-18]. Dostupné na internete: <<http://irbis-nbuv.gov.ua> >.

Úrad vlády SR - Podnikateľské prostredie, malé a stredné podniky. [Online] 2018. [cit. 2018-02-18]. Dostupné na internete: <http://www.vlada.gov.sk/2-2-podnikatelske-prostredie-male-a-stredne-podniky/>.

Zelená kniha európskej únie. [Online] 2018. [cit. 2018-02-18]. Dostupné na internete: <https://publications.europa.eu/sk/publication-detail/-/publication/446b4aca-4dae-42cb-b015-6091afe4146c/language-sk>.

KONTAKT

Ing. Mária Moresová

1) Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Ekonomická fakulta

Tajovského 10, 975 90 Banská Bystrica, Slovensko

maria.moresova@tuzvo.sk

2) Technická univerzita vo Zvolene

Drevárska fakulta

T. G. Masaryka 24, 960 53 Zvolen, Slovensko

maria.moresova@tuzvo.sk

doc. Ing. Mariana Sedliačiková, PhD.

Technická univerzita vo Zvolene

Drevárska fakulta

T. G. Masaryka 24, 960 53 Zvolen, Slovensko

sedliacikova@tuzvo.sk